

MINISTERIE VAN VROM

Bestuursrecht, omtrent ingediende bezwaren tegen de wijziging van de vergunning DGMSAS IM 07-001, en /of IM 07-006, en/of 07-007 aangaande nieuwe locaties voor het uitvoeren van veldproeven in de gemeenten Aa en Hunze, en Ferwerderadeel, gehouden op 8 december 2008.

Aanwezig:

Namens de hoorcommissie:

Mw. Mieke Span (voorzitter)	Directie Kwaliteit en Keten
Mw. Christine Langius	Directie Bestuurlijk en Juridische Zaken
Mw. Boet Glandorf	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, RIVM; Bureau GGO
Mw. Ingrid de Kort	Directie Risicobeleid, (secretaris)

Sprekers

Mw. M. Bos	De Gentechvrije Burgers en Stichting VoMiGen
Mw. A.H.P.M. Jonker-Hoogervorst	Bezorgde burger
Mw. K.A. Schrier	Inwoonster Ligtaard
Mw. R.v.d. Zanden	Inwoonster Ferwerderadeel
Dhr. L. van Zelderem	Stichting Greenpeace
Dhr. H. van Bekkem	Stichting Greenpeace
Dhr. K. Timmers (aanvullend)	Stichting Greenpeace
Mw. B. Kloostra	advocaat Stichting Greenpeace
Dhr. Th. Tromp	Stichting Ekopark
Mw. W. van Dort	Stichting Ekopark

Overige Aanwezigen

Mw. G. Flick	Belangstellende
Mw. Ilona Stoker	Stichting Greenpeace
Dhr. R. Hutten	WUR
Dhr. D. Verduin	WUR
Mw. Heddy de Wijs	Bureau GGO
Mw. Caroliene Roessink	Bureau GGO
Mw. Monica de Roo	Bureau GGO
Mw. Mitra Gopal-Kali	VROM-GGO
Mw. Imke Haenen	VROM-GGO
Dhr. Ruben Dekker	VROM-GGO

Verslag:

Dhr. F. van Kuik	Notuleerbureau De Rondvraag
------------------	-----------------------------

Opening en toelichting procedure (16.05 uur)

Mevrouw M. Span, voorzitter

De voorzitter, **Mevrouw Mieke Span** heet allen welkom, stelt zich aan de aanwezigen voor en geeft aan dat zij de voorzitter is van de commissie voor deze middag. Zij opent daarop de vergadering en geeft aan dat diegenen die willen spreken dit al bij de ingang van de zaal hebben aangegeven.

Vanwege de huidige opstelling binnen de zaal vraagt zij sprekers uit praktische overwegingen naar voren te komen en hun uw verhaal te doen.

Verder geeft de voorzitter aan dat, omdat het drie vergunningen betreft, en er een uitgebreide groep aanwezig is, er is gekozen voor een aparte notulist. Als ondersteuning bij het maken van het verslag is het voor de notulist wenselijk een geluidsopname van de bijeenkomst te maken. Vervolgens vraagt de voorzitter of hier bezwaren tegen bestaan.

Geen van de aanwezigen tekenen bezwaar aan.

Mevrouw Span verklaart daarna dat zij een onafhankelijk voorzitter is, zonder bemoeienis met GGO's. Zij is wel werkzaam bij het ministerie van VROM, maar haar werkterrein is afvalstoffen.

Hierop volgend stelt de voorzitter de leden van de commissie voor:

Mevrouw Christine Langius is van Juridische Zaken van het ministerie van VROM. Mevrouw Langius kan, indien er juridische onderwerpen aan bod komen, die toelichten.

Mevrouw Boet Glandorf is van het RIVM en is de deskundige op dit gebied zodat zij toelichting kan geven als er inhoudelijke zaken aan de orde komen.

Mevrouw Ingrid de Kort is secretaris van deze bijeenkomst. Zij zal tevens ondersteunend zijn bij de totstandkoming van het verslag.

Tot slot geeft de **Mevrouw Span** een toelichting op de aard en werkwijze van de bijeenkomst:

De bijeenkomst betreft een hoorzitting waarin de aanwezigen gelegenheid krijgen hun bezwaren tegen de wijzigingen van de drie vergunningen mondeling toe te lichten. Er wordt alleen gehoord en niet in discussie gegaan. Alle bezwaarmakers worden gehoord, maar alleen als men belanghebbende is wordt het bezwaar betrokken bij de uiteindelijke beslissing op bezwaar. In de procedure vindt hierover achteraf een toetsing plaats. De hoorzitting is een gecombineerde hoorzitting voor wijzigingen op drie vergunningen.

Zij vervolgt met de mededeling dat er een beknopt, geen woordelijk, verslag van deze bijeenkomst komt. Het plan is dit verslag voor 1 januari af te ronden. De beslissing over de bezwaren valt over 8 weken, en daarmee over de jaargrens.

Voorzitter geeft vervolgens aan dat de sprekers één voor één gevraagd zullen worden naar voren te komen en het woord te doen.

Mevrouw Span rondt hiermee alle benodigde informatie mededelingen voor de bijeenkomst af en stelt voor te beginnen.

Als eerste spreker wordt mw. Bos uitgenodigd:

Spreker 1. Mevrouw M. Bos

Mevrouw Bos stelt zich voor als woordvoester van "De Gentechvrije Burgers" en "Stichting VoMiGen" (Stichting ter voorkoming misbruik genetische manipulatie) en overhandigt ter plekke de machtiging om namens VoMiGen het woord te mogen voeren, en ze is gemachtigde voor Stichting Ekopark, mede namens Wieteke van Dort.

Mevrouw Bos maakt vooraf de volgende opmerkingen over gentech gewassen in het algemeen en opent met enig laatste nieuws:

Zij citeert uit de EU vergadering van de milieuministers van 4 en 5 december 2008:

- Lange termijn effecten van GMO's op het milieu, en gezondheid moet worden beoordeeld.
 - Er zou onafhankelijk onderzoek moeten zijn naar GMO's en de informatie over GMO's bij de agrobiotech firma's zou toegankelijk moeten worden.
 - EFSA zou tevens onderzoek moeten doen naar effect van herbiciden op het milieu.
 - Herbicidenproducerende gentech gewassen dienen als chemische pesticiden te worden behandeld.
 - Regio's en gemeenten hebben het recht gentech vrije zones in te richten.
- Hierna maakt mevrouw Bos opmerkingen over de navolgende onderwerpen:

Giftigheid

Toename van verschillende ziekten in Noord Amerika kan het gevolg zijn van enorme veranderingen in het dieet. Tien jaar geleden zijn gentech gewassen geïntroduceerd, waardoor radicale veranderingen plaatsvonden. Recente studies brengen gentech gewassen in verband met vele ziektes en sterfte bij landbouwdieren. Onafhankelijke voedselveiligheidsstudies tonen ongunstige of onverklaarbare effecten (bron: www.seedsofdeception.com).

Een op de vijf kinderen chronisch ziek

Het CBS heeft 1 december '08 gepubliceerd dat 1 op de 5 kinderen tussen 4 en 12 jaar chronisch ziek is. Dit betreft aandoeningen als astma en chronische bronchitis (10%), eczeem (6%), leerproblemen, dyslexie en hyperactief gedrag (6%).

92,5% landbouwgrond wereldwijd gentech vrij.

Vier landen verbouwen bijna 90% van alle gentech gewassen. 176 van de 172 landen verbouwen geen gentech gewassen. Slechts 4 gentech gewassen worden in belangrijke hoeveelheden verbouwd: Soja, Maïs, Katoen en Koolzaad. Deze gewassen vertegenwoordigen 99% van de GMO's die verkocht worden.

Vier landen, vier bedrijven.

90% van de gentech gewassen worden verbouwd in US (53%), Argentinië (18%), Brazilië (11,5%) en Canada (6,1%). De gewassen zijn bijna alle afkomstig van Monsanto, Dupont, Syngenta en Bayer.

Monsanto die wereldwijd 90% van alle gentech zaden verkoopt heeft haar pogingen gentech gewassen direct aan de consument te verkopen recent gestopt; en richt zich nu op verkoop aan fabrieken ter verwerking (bron: www.greenpeace.org).

Patrick Wall

Professor Patrick Wall, voormalig voorzitter van EFSA heeft in een video interview verklaard dat gentech voedsel heeft geen voordeel voor de consument heeft en acht beoordeling van het lange termijn risico op de gezondheid noodzakelijk. Wall verwacht geen voordeel voor kleine boeren en pleit er voor Ierland en andere kleine landen gentech vrij te houden. Wall is tevens van mening dat coëxistentie voor kleine landen geen praktische mogelijkheid is. Wall voegt hier aan toe dat de Europese burger het recht moet hebben niet met gentechnologie te maken te krijgen, als ze dat niet willen.

Hierna vervolgt mevrouw Bos met een aantal bezwaren opmerkingen en vragen:

Belanghebbende

Het begrip belanghebbende waarbij een straal van 100m afstand van een proefveld wordt gehanteerd is niet duidelijk, omdat de precieze ligging van de proefvelden voor burgers niet bekend is. Bovendien maakt zij gewag van het feit dat bij de Raad van State een vraag ligt, over wat het begrip 'belanghebbende' precies inhoudt en wat de criteria zijn; en stelt daarbij dat de politiek er dus nog niet uit is.

Antibioticaresistentie.

Mevrouw Bos wijst op de tegenstrijdigheid tussen een convenant dat antibioticaresistentie moet tegengaan (persbericht LNV 3 december 2008) en de introductie van antibioticaresistentie bij het verbouwen van bepaalde gentech aardappels.

Indirect wél voor veevoer en voedsel.

De vergunning vermeldt dat de aardappelen niet bedoeld zijn voor veevoer en voedsel. USDA Foreign Agricultural Service bericht echter dat onderzoeksresultaten gebruikt kunnen worden voor gentech consumptie aardappelen.

Monitoring en braakliggen

In de ontwerpbeschikking van IM 04/004 wordt 'braakliggen' omschreven als: het proefobject wordt na beëindiging van de in de vergunning beschreven periode zodanig behandeld dat bestrijding van eventuele opslag doelmatig kan geschieden; dit houdt in dat het tijdens het braakliggen op het proefobject een ander duidelijk afwijkend gewas mag worden verbouwd.

In Schotland is gevonden dat zaden van de aardappel 10 jaar kunnen overleven (Lawson, 1983). Knollen, die na een oogst zijn achtergebleven, kunnen in een zachte winter overleven en leiden tot opslag.

Mevrouw Bos deelt dan ook mee dat de organisaties die zij vertegenwoordigt inschatten dat een proefveld 10 jaar braak moet liggen, en vraagt of dit in de praktijk ook gebeurt?

Bezwaar tegen nieuwe locaties

De nieuwe locaties liggen veelal gelegen bij natuurgebieden ('Noard Fryslân Bûtendyks' op 250m van Ferwerderadiel; en proefvelden WUR dicht bij habitatrichtlijngebied Drentsche Aa.

Drift van herbiciden (IM 07-006/01)

De ligging van de locatie t.o.v. officieel beschermde gebieden is getoetst via de website van Het Natuurloket. Wat gebeurt er met de vegetatie van het natuurgebied als drift van bij wijze van proef gespoten herbiciden op de wind worden meegevoerd? Wat gebeurt er met de vegetatie van het natuurgebied en met de dieren?

Opzettelijke schimmel infectie ongewenst

Schimmels verplaatsen zich kilometers ver. De isolatieafstand van 20 meter tussen commerciële teelt en gentech teelt is daarom onvoldoende.

Het opzettelijk besmetten van de gentech aardappels, via kunstmatige of natuurlijke infectie, met *Phytophthora*, zoals WUR en BASF van plan zijn (online archief VROM), moet absoluut niet worden toegestaan.

Blad en stengelmateriaal

Het is ongewenst dat blad en stengelmateriaal en daarmee ook de ingebrachte *Phytophthora infestans* wordt ondergewerkt op het proefveld, zoals blijkt uit voorgenomen werkzaamheden in IM 07-001.

Cisgenese contra transgenese

Wij vinden het niet verantwoord de beoogde gentech aardappelen op proefvelden te verbouwen. In de vergunningaanvragen wordt weliswaar gesproken over Cisgenese, maar ook hier moet altijd een virus of bacterie worden ingezet als markers. Het betreft daarom in wezen de zelfde techniek als transgenese.

Afsluitend stelt mevrouw Bos dat het niet verantwoord is deze gentech aardappels op proefvelden te laten groeien.

Aanvullend op het gesproken deelt zij de teksten in print uit.

Voorzitter dankt de spreker en gaat in op het punt van het niet bekend zijn van de locaties aan de orde gesteld in het betoog van mevrouw Bos. Zij geeft daarbij het woord aan Mw Glandorf.

Mevrouw Glandorf geeft een toelichting als volgt:

De locaties zijn openbaar. Ze worden aangegeven in een kaart die toegankelijk is via de website van VROM. In deze kaart is de locatie aangegeven als een vierkant dat 100 maal zo groot is als de exacte locatie. Dit houdt in dat er ook meer belanghebbenden zullen zijn dan indien alleen van de omvang van de exacte locatie uitgegaan zou zijn.

De kaarten met de locaties zijn openbaar via de website van VROM en de kaarten liggen ook ter inzage in de bibliotheek van VROM. Deze kaarten zijn voldoende gedetailleerd om precies te zien waar de locatie gelegen is.

Mevrouw Bos geeft aan dat zij meende dat die kaarten juist onvoldoende gedetailleerd zijn om vernieling te voorkomen.

Mevrouw Glandorf zegt daarop dat straatnamen herkenbaar zijn en dat daarmee een locatie voldoende gedetailleerd wordt aangegeven.

Voorzitter geeft hierop het woord aan de tweede spreker Mevrouw Jonker:

Spreker 2. Mevrouw Jonker zegt te spreken als bezorgde burger.

Er waren en zijn onvoldoende fondsen beschikbaar voor onderzoek naar de gevolgen van genetische manipulatie voor mens, dier en plant. Krachtvoer voor vee bestaat voor 90 % uit bestanddelen van genetisch gemanipuleerde maïs en soja. Dus op grote schaal zijn genetisch gemanipuleerde producten al in de voedselketen terecht gekomen. Bijvoorbeeld door het gebruik van vlees, eieren en zuivelproducten. In bijna alle industrieel geproduceerde voedingsartikelen waarop niet het keurmerk EKO of Demeter staat is genetisch gemanipuleerde soja verwerkt, terwijl niets bekend is over de gevolgen daarvan. Hierdoor zijn alle wereldburgers ongewild proefpersoon geworden.

Het Europees Parlement is bezorgd over de afname van het aantal bijen. Hier is mogelijk een verband met genetisch gemanipuleerde planten. Bijen zijn belangrijk voor de voedselvoorziening. Onderzoek van prof. Haring verbonden aan de Universiteit van Amsterdam naar genetisch gemanipuleerde planten vindt plaats in hermetisch afgesloten kassen. Dat is niet voor niets. Nieuwe proefvelden, die de omgeving besmetten, zijn daarom onverantwoordelijk.

Zij verzoekt geen vergunningen af te geven voor nieuwe proefvelden.

Voorzitter dankt spreker voor haar inbreng en geeft hierop het woord aan mevrouw Schrier

Spreker 3. Mevrouw Schrier stelt zich voor als inwoner van het dorp Ligtaard.

Als eerste tekent zij bezwaar aan tegen het feit dat zij volgens het afstandscriterium niet belanghebbende is. Zij maakt veelvuldig gebruik van het natuurgebied dat wel direct grenst aan het vierkant waarin het proefveld ligt. Besmetting van het natuurgebied moet worden voorkomen. Met betrekking tot besmetting door de wind wordt de gestelde 100 meter grens geen garantie geacht. Besmetting over grotere afstanden is in onderzoek aangetoond.

Ligtaard is weliswaar gelegen op 8 à 10 km afstand, maar het proefgebied maakt onderdeel uit van haar leefgebied en daarom acht zij zich wel degelijk belanghebbende.

Ten tweede stelt zij dat indien genetisch gemanipuleerde gewassen in de vrije natuur worden verbouwd dat er dan geen controle meer op mogelijk is. Nooit wordt 100% van de aardappels geroid en dus groeien het jaar daarop altijd weer opnieuw planten. Mevrouw pleit voor het uitsluitend verbouwen in gecontroleerde omgevingen zoals in een laboratorium, en niet in de vrije natuur.

Als ondersteunend, zwaarwegend, argument voert mevrouw Schrier aan dat het aangrenzende natuurgebeid extensief wordt beheerd. Dit betekent dat besmetting of vervuiling laat wordt ontdekt; monitoring wordt in het natuurgebeid niet aanwezig geacht.

Voorzitter dankt spreker voor haar inbreng en geeft het woord aan mevrouw van de Zanden.

Spreker 4. Mevrouw van de Zanden stelt zich voor als inwoner van Ferwerderadiel.

De tekst van haar bezwaren deelt zij op schrift uit. Als eerste sluit zij zich, eveneens als bezitter van een moestuin, aan bij de conclusies van voorgaande spreker.

Mevrouw v.d. Zanden heeft 30 november schriftelijk bezwaar ingediend en verklaart deze tekst als een toelichting. De bezwaren worden puntsgewijs toegelicht:

De 100 meter grens

Bezwaar is alleen mogelijk voor wie binnen een straal van 100 m bij het proefveld woont. Mevrouw stelt dat verspreiding van gemanipuleerd materiaal veel verder reikt dan 100 m en voert hierbij aan dat het bereik van vogels, insecten en de wind veel verder rijkt. Bovendien worden machines van loonwerkers niet schoongemaakt voor zij naar een volgend veld gaan. Met de deze middag verkregen informatie laat zij haar bezwaren op schrift tegen de onbekendheid van de ligging van de proefvelden onuitgesproken.

Lusten en lasten

Spreker acht dat lusten van de gentech inspanningen ten goede komen aan het gemak van de westerse boer en aan de portemonnee van de zaad- en landbouwgifbedrijven. Alleen multinationals hebben de lusten.

De lasten komen echter neer op de burger. De burger moet eventuele schade bewijzen zonder dat regelingen bestaan voor aansprakelijkheid. De burger is en wordt onvoldoende geïnformeerd. Bij kip, eieren en vlees wordt op de verpakking geen informatie gegeven over GGO-veevoer. Spreekster acht dit gebrek aan informatievoorziening een vorm van geweld en is hier oprecht erg boos over.

Risico's

De risico's verbonden aan de experimenten zijn onvoldoende in kaart gebracht. Tevens stelt spreekster dat het bedrijven en producenten niet interesseert of producten gezond zijn voor de consument. Zij voert hierbij als voorbeeld aan de minder gezonde stalmelk, die veel minder onverzadigde vetzuren bevat (bron: Koe zoekt wei).

Symptoombestrijding

Ziekten en plagen worden veroorzaakt door dat planten te dicht op elkaar worden verbouwd. Dit geldt ook voor te veel dieren per vierkante meter. De oorzaak is het streven naar steeds meer; "het graai-gen maakt in de westerse wereld overuren". De problemen bestrijden met sleutelen aan de genen is geen oplossing.

Conclusie:

Als er al aan genen moet worden gesleuteld dan zou er slechts aan het menselijke graai-gen moeten worden gesleuteld.

Voorzitter dankt ook deze spreker voor haar inbreng en merkt op dat zij de Nederlandse taal heeft verrijkt met een nieuw woord het "graai-gen". Ze geeft vervolgens het woord aan de heer Van Zelderen.

Spreker 5. De heer van Zelderen stelt zich voor als biologisch-dynamische boer met gronden beginnend op ongeveer 250m van het geplande proefveld in Dongeradeel.

Procedure

De heer Van Zelderen heeft een brief van VROM ontvangen op 18 november, met daarin het bericht dat het door hem, tevens vertegenwoordigend de biologisch dynamische producenten in Friesland, ingezonden bezwaarschrift te laat zou zijn ontvangen. De termijn gesteld in de brief is 6 weken. Hij geeft aan dat hij dit niet kan rijmen met de hoorzitting vandaag 8 december en de datum van 30 december, zijnde 18 november plus 6 weken. Als bewijs toont de spreker de genoemde brief aan de commissie. Hij concludeert dat hij tijdig binnen de termijn van 6 weken heeft gereageerd en ook nu reageert.

Voorzitter geeft aan dat de commissie aan dit punt apart aandacht zal schenken.

De heer van Zelderen brengt hierna de volgende punten naar voren:

Toeristen informeren over exacte locatie

Er is een camping op enkele honderden meters afstand van proefveld Dongeradeel. Het is wenselijk dat toeristen op de hoogte worden gesteld over de exacte locatie van het proefveld.

Belanghebbend versus afstandscriterium

De vereniging van biologisch dynamische producenten in Friesland hebben een fabriek op 1,5 km afstand van het proefveld. Hij acht het in dit licht erg vreemd, dat bij een proefveld voor het Duitse BASF en de Wageningse Universiteit de vereniging geen belanghebbende zou zijn.

Einddatum?

Spreker geeft aan geen einddatum voor een eventuele vergunning te kunnen lezen in de aanvraag.

Integrale gebiedsontwikkeling

In de gemeente Dongeradeel is gestart met integrale gebiedsontwikkeling (moderne vorm ruilverkaveling). Het is nu niet duidelijk wie de toekomstige gebruiker van het proefveld wordt of wie in de toekomst nieuwe eigenaren zijn van grond in de buurt van het proefveld. Dergelijke eigenaren zijn dan wel belanghebbend, maar kunnen geen bezwaar meer indienen.

Vervolgschade

Het is onwenselijk met proeven te kunnen starten als vervolgschade nog niet is geregeld. Dit ongeacht dat coëxistentie wel is geregeld.

Biodiversiteit.

Biodiversiteit is bij biologisch dynamische landbouw essentieel voor de bedrijfsvoering. Het is noodzakelijk de natuurlijke kringloop te handhaven. Het is bekend dat de biodiversiteit snel afneemt na introductie van GGO's. Dit geldt ook voor biologisch dynamische bedrijven in de omgeving, ook daar neemt de biodiversiteit af. Het gevolg is dat de biologisch dynamische producent minder natuurlijke oplossingen voorhanden heeft voor een goede bedrijfsvoering.

De biologisch dynamische regelgeving stimuleert het principe van zelfregulatie en kringloop op het eigen bedrijf. In de omgeving van GGO's is dit niet meer mogelijk.

Bijen en hommels kunnen besmet pollen en honing verzamelen.

De heer Van Zelderen sluit af met de waarschuwing aan VROM dat het afgeven van vergunningen voor GGO proefvelden in de omgeving ervan zal leiden tot verdwijnen van de biologisch dynamische bedrijven.

Mevrouw Glandorf gaat in op de vraag van de heer van Zelderen over de einddatum. Zij geeft aan dat het een wijziging betreft van een bestaande vergunning en dat voor de einddatum teruggewezen wordt naar de oorspronkelijke vergunning. Spreker en mevrouw Glandorf concluderen dat dit de jaren 2016/2017 zijn; dus 10 jaar.

Voorzitter geeft daarop het woord aan Greenpeace.

Spreker 6. De heer van Bekkem stelt zich voor als campagneleider tegen Gentech en voor duurzame landbouw van Greenpeace en start zijn betoog.

Greenpeace voert al meer dan 12 jaar actie tegen gentech gewassen.

Effecten onvoorspelbaar, oncontroleerbaar en onomkeerbaar

Hij stelt dat de effecten van gentechnologie, het DNA en het genoom veel complexer is dan waar de risicomodellen op worden gebaseerd. Bij de introductie van GGO's zijn de gevolgen oncontroleerbaar, alleen al omdat een gentech aardappelgewas niet kan worden onderscheiden van zijn natuurlijke variant. De vervuiling is ook onomkeerbaar. Ongecontroleerde vervuiling ontstaat door achterblijvende knollen en ook *Phytophthora* kan overleven in de achtergebleven knollen, en daarna kan weer stuifmeel verspreiding optreden. Door wind gaat dit verder dan de gestelde grens van 3 of 20m. Sommige wetenschappers spreken over 1000 m.

Door dit alles kunnen ook geen conclusies worden getrokken uit oude proeven.

Dit kan voor een biologische boer in de omgeving betekenen dat hij ongewild te maken krijgt met gentech aardappel materiaal als gevolg van achterblijven in de rooimachine, in knollen in de grond of in de pootmachine. Het vormt daarmee een bedreiging voor de keuzevrijheid van de biologische boer.

Voorts merkt de spreker op dat het vreemd is dat een vooruitstrevend instituut als de Wageningse universiteit nog steeds werkt met antibioticum resistente genen in hun aardappels. In de integrale nota biotechnologie namen vijf ministeries zich voor deze antibioticum resistente genen uit te laten faseren. In 2004 heeft de EFSA zich gelijkluidend uitgelaten.

Tot slot merkt de spreker op dat in de proeven waarschijnlijk opzettelijk *Phytophthora* wordt geïntroduceerd. Dit kan een extra bedreiging vormen voor de biologische boeren in de omgeving. Het kan leiden tot noodzakelijk afbranden van de grond en schade tot 85% van de inkomsten uit de aardappels: "Je zult maar opgezadeld worden met de schimmel van de burens".

De heer Van Bekkem geeft aan dat mevrouw Kloostera vervolgt met een juridisch betoog.

Spreker 7. Mevrouw Kloostera neemt daarop het woord en deelt haar tekst op papier uit.

Zij geeft aan dat als gevolg van wat al naar voren is gebracht haar toelichting wellicht korter zal zijn dan de tekst op papier. Zij vraagt daarop of het ingezonden en ontvangen bezwaarschrift ook al is gelezen door de commissieleden.

Voorzitter reageert hierop bevestigend.

Mevrouw Kloostera maakt vooraf de opmerking dat indien de commissie aanvullende informatie zou vragen aan indieners van bezwaren, dat Greenpeace zich het recht voorbehoudt stukken in de procedure in te brengen. Anderzijds, indien er vragen zijn aan Greenpeace, geeft men graag aanvullende informatie.

Zij geeft daarop een korte toelichting bij de navolgende punten:

Bezorgdheid

De introductie van GGO's en de gevolgen daarvan voor mens en milieu wekt bezorgdheid en onzekerheid op in de samenleving. Hetgeen vandaag naar voren is gebracht en het aantal hier aanwezige personen maakt dit duidelijk.

Onduidelijkheid

Europese regelgeving schrijft voor dat men voor het uitvoeren van een proef de gevolgen moet onderzoeken. Er moet toepassing worden gegeven aan het voorzorgsbeginsel.

Ontvankelijkheid

De heren Timmers en Van Zelder en exploiteren beiden grond binnen de gemeente waar het proefveld zich bevindt.

Over het Besluit GGO, artikel 24, zegt de wetgever dat het hele grondgebied van een gemeente zou moeten worden betrokken; de gemeente is daarbij de kleinste eenheid waar effecten verwacht kunnen worden. Het is wenselijk dat in dit kader allen die wonen en/of werken binnen een gemeente belanghebbende kunnen zijn.

Greenpeace heeft bezwaren aangetekend tegen alle drie de veldproeven. Dit geldt ook voor de milieuorganisaties FBBF en BLOWAD. Op een vraag van de voorzitter geeft de spreker aan dat de organisaties in de stukken zijn vermeld.

Spreker geeft aan dat voor de drie organisaties de bezwaren niet gebonden zijn aan een bepaald gebied en voor de overige belanghebbenden die Greenpeace vertegenwoordigt, geldt dat zij bezwaar aantekenen tegen de proeven op het dichtbij zijnde perceel.

Mevrouw Klooststra stipt hierna kort enkele van de betreffende personen aan:

De heer Timmers heeft een bedrijf waarin pootgoed wordt geteeld in de gemeente Dongeradeel. De heer Sipkema heeft een bedrijf in het vierkant dat openbaar is gemaakt (gemarkeerd in het kaartje in de stukken). De heer Pel woont in Kollum, maar huurt grond op geringe afstand van de proeflocaties in de gemeente Dongeradeel.

Mevrouw Klooststra heeft in tegenstelling tot de heer Van Zelder zelf, tijdig op 24 oktober, in zijn naam bezwaar aangetekend. De hem toegestuurde niet-ontvankelijk verklaring, met de daarbij aangevoerde argumentatie, zou daarom moeten worden ingetrokken. Zij stelt intrekking van de niet-ontvankelijkheid voor, en dat Greenpeace besluit op bezwaar krijgt, dat voor alle belanghebbenden geldt, en waartegen dan beroep kan worden ingesteld. Hierover vraagt zij op termijn antwoord van de commissie.

Milieurisicobeoordeling

Europese wetgeving, het Besluit GGO en jurisprudentie toont niet, dat er een 100m grens mag worden gehanteerd.

Het 100m criterium wordt dan ook niet relevant geacht. Het afstand criterium zou moeten zijn: "Wie kan op welke afstand er de gevolgen van ondervinden". Dit geldt dan ook voor inwoners die om andere redenen dan landbouw belanghebbenden kunnen zijn.

Het is daarom belangrijk dat wordt gekeken naar hoe ver kunnen de gevolgen van de veldproeven zich buiten de proefpercelen verspreiden.

Het uitgangspunt van de Europese wetgeving is dat elke GGO-introductie een eigen Milieurisicobeoordeling moet hebben (artikel 4 en 6 van de richtlijn).

In artikel 8 van de richtlijn staat een procedure om een wijziging of onbedoelde verandering in een al vergunde situatie bekend te maken aan het publiek. Hierbij blijven de artikelen 4 en 6 onverminderd van kracht.

Artikel 23a van het Besluit GGO, waarop de bestreden besluiten zijn gebaseerd, regelt bij een wijziging of onbedoelde verandering, dat dit bij de minister moet worden gemeld en dat de minister hiervan openbaar kennis moet geven. Bijvoorbeeld door publicatie in een Huis-aan-Huis blad. Dit artikel geeft geen basis voor vergunningverlening voor proeven op een nieuwe locatie. Procedure artikel 23 van het Besluit GGO moet worden doorlopen. Er moet kennisgeving worden gedaan en een milieurisicobeoordeling worden opgesteld. De conclusie is daarom dat, omdat voor de veldproeven in Aa en Hunze, Dongeradeel en Ferwerderadeel geen milieurisicobeoordeling heeft plaatsgevonden, de toestemming niet had mogen worden gegeven.

Greenpeace vraagt daarom om de Milieurisicobeoordeling alsnog uit te voeren.

Greenpeace stelt voor de kring van belanghebbenden ruim te nemen, omdat de risico's en de verspreiding ervan niet in beeld zijn gebracht.

Gevolgen

De mogelijke verspreiding van GGO's op andere akkers en daarmee besmetting van de voedselketen brengt het risico met zich mee van economische gevolgen voor de landbouwers. Dit geldt in het bijzonder voor de vertegenwoordigde biologische telers van pootgoed; hun producten moeten zuiver zijn anders treedt er economische schade op. Afnemers kunnen namelijk twijfels krijgen over de zuiverheid van de producten.

De besmetting van de voedselketen is het gevolg van de onzekerheden over de gevolgen van GGO's. Dit is vooral een probleem in de gemeente Aa en Hunze, omdat hier antibiotica resistente genen in de aardappelen zijn verwerkt.

Deze economische risico's treden ook op bij biologische boeren in de buurt van proefvelden, ook hier kan bij afnemers twijfel ontstaan over de zuiverheid van de producten.

Greenpeace oordeelt dat de economische gevolgen ten onrechte niet in de afwegingen zijn mee genomen. Dit had gemoeten op grond van artikel 3 en 4 van de Wet Algemeen Bestuursrecht

Ook de gevolgen van de veldproeven voor de nabije natuurgebieden zijn niet onderzocht. Dit geldt ook voor andere, dan de in de nabijheid gelegen officieel beschermde natuurgebieden. (Zie bijgevoegd kaartje o.a. met de in Friesland gelegen Natura200-gebieden.)

Tot slot is er een reëel risico van verspreiding van GGO's door loonwerkers die met hun machines voor poten en oogsten overal komen. In de besluiten zijn hiervoor geen voorschriften ter voorkoming opgenomen.

Het bijgevoegde kaartje van de heer Sipma geeft gedetailleerde informatie over de ligging van het proefveld en op welk perceel hij pootgoed teelt. De heer Sipma heeft tevens er op gewezen dat er diverse waterlopen zijn in het gebied. Waterlopen brengen risico op verspreiding met zich mee. Dit is als voorbeeld waarom de richtlijn voorschrijft, dat vergunningaanvragen altijd locatiespecifiek moeten worden beoordeeld.

Mevrouw Kloostera geeft tot slot aan dat zij desgewenst nadere informatie verstrekt over de uitgesproken en overhandigde informatie.

Als allerlaatste vraagt zij of de commissie weet wanneer de proeven starten.

Mevrouw Glandorf (RIVM) antwoordt hierop ontkennend en kondigt aan dat de aanvrager een beschrijving van voorgenomen werkzaamheden in moet dienen alvorens hij kan starten met een veldproef. Deze beschrijving wordt openbaar gemaakt. Zij wijst daarbij op de poottijd van aardappelen in het voorjaar.

Voorzitter dankt hierop ook deze spreker voor haar inbreng.

De heer Timmer (biologische boer) geeft via interruptie aan: Indien men deze weg inslaat wordt ingegrepen in het wezen van de plant en kiest men daarmee voor een onomkeerbaar proces.

Voorzitter geeft vervolgens de heer Tromp het woord.

Spreker 8. De heer Theo Tromp van Stichting Ekopark in Lelystad stelt zich voor en meldt dat hij een voorwoord geeft, waarna mevrouw van Dort de tekst zal voorlezen. De uit te spreken tekst wordt overhandigd aan de hoorcommissie

De heer Tromp vertelt dat de stichting Ekopark zich op het standpunt dat gentechnologie nepwetenschap is. De stichting acht genetische manipulatie onverenigbaar met gangbare landbouw en ecologische en biologische landbouw, en dus nooit plaats mag vinden.

Spreker 9. Mevrouw Van Dort krijgt het woord en start haar betoog met de titel 'Plantenveredeling in het belang van de gemeenschap'.

Het betoog kan als volgt worden weergegeven:

Plantenverdeling is van levensbelang voor de samenleving. Haar belangrijkste rol is het verzekeren van voldoende en goede kwaliteit voedsel.

De plantenveredeling wordt echter in toenemende mate geleid door onjuist handelende organisaties en personen. In deze witbrief wordt ingegaan op enkele problemen en worden enkele noodzakelijke maatregelen van beleid genoemd.

Ongewenst dus economisch onverstandig.

Wereldwijd willen mensen, in weerwil van jarenlange propaganda, geen genetisch gemanipuleerde producten consumeren.

Het invoeren hiervan is dan ook economisch onverstandig en ethisch verwerpelijk. Voeding is onontkoombaar en daarom wordt invoering beoordeeld als aantasting van de menselijke integriteit.

Risicobeoordeling ondeugdelijk

De risicobeoordeling van GGO's is onvoldoende en goede analyse van de risico's lijkt niet gewenst door fabrikanten.

Professor Richard Lacey (Univ. Leeds) is van mening dat GGO's onbepaalde gezondheidsrisico's inhouden en acht het voor zichzelf niet mogelijk een testprocedure voor te stellen gericht op de effecten op de gezondheid van GGO's in de voedselketen.

Een ernstige risicotaxatie zou vierledig moeten zijn en moeten bestaan uit de beoordeling van:

- de onderliggende kennis
- het proces en zijn effecten
- het product en zijn effecten; en
- de geïntegreerde drie voorgaande aspecten.

In het productgedeelte is lange termijn gecontroleerd klinisch onderzoek noodzakelijk.

In het procesgedeelte hoort onderzoek van biochemische en fenomenologische aard en ook op het gebied van ontwikkelingsethiek.

Genetische wetenschap gaat uit van te simplistische opvattingen over de functie van het DNA. Gen is niet gelijk aan eigenschap. Oorzaak en gevolg is meer complex dan microdeterminatie.

Genetische wetenschap is dan ook gebaseerd op nepwetenschap.

De bij genetische manipulatie betrokken partijen, inclusief de overheid, doen pogingen het onderwerp aanvaardbaar te maken en op te dringen. Enkel voorbeelden hiervan zijn de uitgedragen boodschappen:

- Genetische manipulatie is het zelfde als klassieke veredeling. Dit is onjuist.
- Het in nabijheid van elkaar telen van GGO's en biologische gewassen is coëxistentie. De negatieve invloed van GGO's op de omgeving en andere gewassen maakt ook dit onjuist.
- Cisgenese is een onschuldige vorm van genetische manipulatie. In werkelijkheid betreft het een vorm van transgenese, omdat ook in het genoom wordt ingegrepen.

De introductie van GGO's in het milieu leidt tot vervuiling die mogelijk onomkeerbaar is en zichzelf vermenigvuldigt. Landbouw met GGO's maakt gewone landbouw onmogelijk.

Schadelijke effecten

Trypofaan is een voedingssupplement dat vervaardigd is met genetisch gemanipuleerde bacteriën. Na de introductie ervan in 1989 zijn 38 personen aan de consumptie ervan overleden en duizenden werden ziek, deels (>1500 personen) blijvend.

Dagelijkse geringe doses kunnen effecten op langere termijn tot gevolg hebben waarbij de oorzaak moeilijker kan worden onderkend.

Na de introductie van genetisch gemanipuleerde soja zijn in Groot Brittannië allergieën met 50% toegenomen.

Onderzoekresultaten in de maand november 2008 over negatieve effecten van GGO's zijn:

- Het Italiaanse Nationale Instituut voor Onderzoek van Voeding en Voedingsmiddelen meldt dat het immuunsysteem van muizen verandert als gevolg van genetisch gemanipuleerde maïs van Monsanto.
- Het Nationale Instituut voor Gezondheid en Voedselveiligheid van Oostenrijk, geldt een direct verband tussen een verminderde vruchtbaarheid van muizen en een dieet met genetisch gemanipuleerde maïs.

Verder onderzoek:

- Irina Emakova van de Russische Nationale Academie van Wetenschappen heeft sterk verhoogde sterfte onder muizen gevonden die met genetisch gemanipuleerde maïs werden gevoed.
- Uit India komen berichten dat buffels gevoed met bt-katoenzaad en –koek problemen krijgen met de voortplanting.
- Mensen in de staat Haryana in India hebben na de introductie van bt-katoen last van jeuk.
- Amerikaanse boeren melden dat koeien gevoerd met genetisch gemanipuleerd voedsel onvruchtbaar werden.

Vele onderzoeksresultaten kunnen worden toegevoegd.

Tegenwerking

Opgemerkt moet worden dat de onderzoekers vaak worden tegengewerkt en dat hun geloofwaardigheid wordt aangevallen. Ook in Nederland werd een onderzoeksopzet naar de voorkeur van vee voor GGO of natuurlijk voedsel door de RIVM getorpedeerd.

GGO's zijn onnodig

Er zijn drie groepen van GGO's:

- Producten van gewassen met veranderde eigenschappen: zijn overbodig.
- Herbicide resistente gewassen: ongewenst men moet juist minder gif spuiten.
- Ziekte resistente gewassen: geen oplossing voor het probleem van ziekten en plagen.

Biometrisch veredelen in plaats van Mendelliaans.

De huidige veredelingsstrategie streeft naar smalle verticale resistenties. Dit is ongewenst uit oogpunt van economie en voedselveiligheid.

Biometrisch veredelen streeft naar brede horizontale resistenties. Deze laatste methode werkt en is relatief eenvoudig regionaal toe te passen. Deze methode vindt echter weinig aanhang bij de traditionele veredelaars van de eerste methode.

Afsluitend somt mevrouw Van Dort een aantal aanbevelingen voor noodzakelijk beleid:

1. Onmiddellijk verbod op genetische manipulatie en daaruit voortgekomen voedingsmiddelen
2. Stopzetting overheidssteun voor gentech-industrie
3. Terugvorderen van frauduleus verkregen overheidssteun voor gentechnologie
4. Afwijzen patentering van zaadgoed
5. Openstellen genenbanken
6. Afschaffen Europese rassenlijst.
7. Instellen wettelijke verbodsregeling op veredeling die schade aanbrengt aan genetisch erfgoed.
8. Instellen niet-restrictieve lijst van rassen, met laagdrempelige registratie, die openbaar toegankelijk is.

9. Starten met ondersteunen van regionaal georganiseerde associaties van professionele telers die gericht zijn op brede resistenties.
10. Ondersteuning door kennisinstituten van de professionele telers, die gericht zijn op brede resistenties.
11. De overheid moet een cultuur stimuleren van veredeling als onder punt 9, ook onder amateur-telers.
12. Overheid moet kennisuitwisseling op gang brengen en stimuleren tussen kennisinstituten, professionele en amateur veredelaars.

Mevrouw Van Dort sluit haar betoog af met de oproep: Stop nu.

Voorzitter Mevrouw Span dankt de spreekster en constateert dat alle aangemelde sprekers hun woord hebben gedaan. Zij dankt allen voor hun komst en wenst ieder een goede reis huiswaarts en sluit de vergadering. **(17.50 u)**